

Актуальні питання захисту прав людини в контексті правозастосування*

О. П. Віхров

завідувач кафедри правових дисциплін Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, доктор юридичних наук, професор

Вийшла друком монографія В. В. Головченка, О. В. Головченко «Правозастосування і захист прав людини в суверенній Україні»*. Видання її, без сумніву, є важливим кроком у вирішенні теоретичних і практичних питань, що виникають у повсякденному житті нашої держави. Адже у сучасних умовах державотворення в Україні захист прав людини все більше стає однією з домінант суспільного прогресу, основою якого є загальнолюдський аспект, загальнолюдські цінності. Дійсний прогрес, стратегічна мета якого є кардинальне оновлення та розвиток українського суспільства, його економічних, політичних, ідеологічних, правових і моральних підвалів, неможливий без належного забезпечення прав і свобод людини, в тому числі права на честь і гідність.

Слід зазначити, що жодна демократична, правова держава не може не бачити при прийнятті тих чи інших рі-

шень проблеми захисту прав людини. Крім того, захист прав людини і громадянина тісно пов'язаний з необхідністю всебічного утвердження віри в гідність людини. Їх забезпечення — необхідний атрибут кожної держави. У структурі соціальних зв'язків права людини знаходяться в центрі системи існуючих у суспільстві правовідносин. Право на волю, честь та гідність є найважливішою соціально-правовою цінністю, що й обумовлює необхідність їх захисту.

Нинішня політико-правова ситуація в Україні склалася таким чином, що далеко непоодинокими є випадки порушення прав людини. Інститут Уповноваженого Верховної Ради України у межах чинного законодавства не може охопити всі питання правозахисної діяльності, оскільки комплекс питань, який треба піднімати й вирішувати, занадто розмаїтий і необмежений. Права людини, як зазначають автори монографії, — це все її життя: побут, навчання,

* Головченко В. В., Головченко О. В. Правозастосування і захист прав людини в суверенній Україні. — Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2012. — 328 с.

праця, пенсійне забезпечення, соціальна сфера, лікування тощо. Запровадження в кожній сфері свого захисника прав людини навряд чи сприятиме покращенню захисту прав людини.

Зважаючи на зазначене, В. В. Головченко та О. В. Головченко цілком слушно підкреслюють, що реальним і найбільш ефективним правозахисним механізмом може бути судовий захист і спрямування суб'єктів публічної влади на забезпечення конституційних гарантій у здійсненні прав і свобод людини і громадянина. Втім, як судова влада, так і інші гілки державної влади за різних обставин опинилися у складній і досить критичній ситуації. Тому довіра до них з боку населення падає.

Наявність протиріч, колізій і прогалин у законодавстві, неузгодженість у діяльності центральних органів влади негативно впливають на право-реалізацію та взаємовідносини людини з суб'єктами публічної влади.

Невирішеною проблемою в Україні залишається виконання судових рішень. Значна кількість рішень судів не виконується, у той час як майже усі цивілізовані держави забезпечують виконання рішень своїх судів. Вже загальновідомою стала істина: якщо судові рішення не виконуються, то судочинство позбавляється сенсу, а конституційні норми і чинне законодавство перетворюються в непотрібні гасла.

Непевненість і плутанину у правовій свідомості громадян України породжують суперечливі рішення судів з одних і тих самих питань, що викликає скептичне ставлення людини до таких рішень, ще більше руйнує довіру до судової влади.

Авторам монографії пощастило глибоко проникнути в політико-правову сутність зазначених питань і на основі аналізу теоретичних джерел, міжна-

родно-правових документів, Конституції України, чинного законодавства та практики його застосування визначити найбільш принципові положення. А це сприятиме активізації діяльності у напрямку забезпечення юридичних гарантій прав людини і громадянина (с. 54–62).

Мета дослідження полягає у з'ясуванні та аналізі системних основ правового забезпечення прав людини в Україні, встановленні основних ускладнень, що виникають в цьому процесі. Зазначене зумовило необхідність розв'язання авторами монографії певних дослідницьких завдань, а саме: дослідити специфіку функціонування державної влади в аспекті системного забезпечення прав людини; висвітлити основні властивості та інститути контролю за дотриманням і захистом прав людини; розкрити роль виконавчої влади і правоохоронних органів України в системі забезпечення і захисту прав і свобод людини і громадянина, з'ясувати основні причини, що викликають зауваження на їх бік, запропонувати конкретні шляхи покращення їх діяльності в аспекті забезпечення та захисту прав і свобод людини та громадянина в суверенній Україні; проаналізувати роль судової влади у функціонуванні системи забезпечення прав людини в Україні.

В. В. Головченко та О. В. Головченко досить повно розкрили сутність проблем, характерних для нинішньої політичної, правової та економічної ситуації в країні, і на цій основі виявили можливі варіанти усунення існуючих недоліків у сфері захисту прав людини. Зокрема, аналізу таких проблем присвячені розділи: перший — «Гарантованість прав людини як складова народного суверенітету» (с. 9–91); другий — «Конкретизація правозастосування в процесі

судочинства» (с. 103–187); третій — «Конституційно-правові проблеми правозастосування» (с. 188–216).

Держава вимагає від кожного члена суспільства неухильно додержуватися Конституції України та законів України, «...не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей» (ст. 68 Конституції України), а також проголошує своїм головним обов'язком «утвердження і забезпечення прав і свобод людини...» (ч. 2 ст. 3 Конституції України). Крім того, «при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод» (ч. 3 ст. 22 Конституції України). Проте, як слушно зазначають автори монографії, існуюче законодавство та рівень контролю за його дотриманням не створюють всієї повноти умов для захисту конституційних невід'ємних людських прав. Цією обставиною, на їх думку, і зумовлюється необхідність розробки детальніших кримінально-правових, цивільних і адміністративних норм, що покращить захист прав людини і громадянина (с. 195–198, 241–252).

У рецензованій монографії здійснено ґрунтовний аналіз актуальних питань, що торкаються, зокрема, суспільного резонансу рішень Конституційного Суду України (с. 134–140), тлумаченню норм права як необхідної умови об'єктивного вирішення справи (с. 128–133), перспектив запровадження електронного судочинства (с. 159–164), проблеми недоторканності (імунітету) суддів, депутатів та інших державних діячів (с. 190–194). Особливу увагу при цьому приділено питанню щодо відносин між людиною і суб'єктами державної влади.

Цікавим є розділ п'ятий, у якому розглянуто питання взаємозв'язку прав людини з правовою культурою суспіль-

ства і конкретних категорій громадян (с. 264–320).

До позитивних сторін монографії слід віднести детальний аналіз стану захисту прав людини у сфері трудових відносин, зокрема, нормативного забезпечення охорони праці і здоров'я людини на виробництві. Цікаві висновки і рекомендації здійснено на основі дослідження конституційних норм, міжнародно-правових актів, національного законодавства та статистичних даних (с. 224–263).

Авторами враховувалась актуальність зазначених та інших розглянутих у монографії проблем, ступінь їх полемічності і вирішеності, потреба у подальшому пошуку відповідей на питання, пов'язаних з правозастосуванням і захистом прав людини.

Отже, вищенаведені роздуми з приводу монографії В. В. Головченка та О. В. Головенко є свідченням як глибини, актуальності і практичної значимості даного дослідження, так і наявності багатьох дискусійних, у тому числі нових проблем правозастосування і захисту прав людини. Монографія буде цікавою та корисною як для наукових і науково-педагогічних працівників та практичних правозахисників, так і для широкого кола читачів, у тому числі студентської та учнівської молоді.

В умовах формування правової держави, розвитку міжнародного співробітництва, зростання пріоритету загальнолюдських цінностей права людини і громадянина набувають все більшого значення. Крім традиційно вже відомих визначених прав і свобод людини, зміни політичних, економічних і правових засад життя породжують і нові їх види, що зумовлює, на думку В. В. Головченка та О. В. Головенко, подальший аналіз цих питань і вдосконалення правореалізації.